SVERIGES RIKSDAG

Motion till riksdagen 2026/27:1827

av Talla Alkurdi m.fl. (S)

Lagen om valfrihetssystem

Förslag till riksdagsbeslut

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ersätta lagen om valfrihetssystem med en ny lag med en målstyrd etableringsrätt och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Lagen om valfrihetssystem (LOV) trädde i kraft den 1 januari 2009. LOV reglerar vad som ska gälla när upphandlande myndigheter konkurrensutsätter delar av sin verksamhet genom att överlåta till brukaren att välja utförare bland leverantörer i ett valfrihetssystem. Men lagstiftningen har inneburit en hel del svårigheter dels med etableringar på landsbygden, dels med dåliga arbetsvillkor och utnyttjande av systemet.

I sjutton år har LOV tillämpats inom den kommunala välfärden, vilken bl.a. inbegriper hemtjänst, äldreomsorg och social omsorg för personer med funktionsnedsättning. Lagen innebär att även kommersiella företag som uppfyller vissa minimikrav fritt kan etablera sig inom s.k. valfrihetssystem och därigenom få ersättning från det offentliga för att utföra kommunal välfärdsverksamhet. Efter dessa sjutton år kan det konstateras att lagen inte har nått upp till den målsättning om ökad kvalitet, effektivitet och bättre villkor för arbetstagare som utlovades i förarbetena.

I stället har lagen skapat marknader där företag höjer sina vinstmarginaler genom minutstyrning av arbetstagare, minskning av tiden med brukare och underlåtelse att ingå

kollektivavtal. Marknadiseringen har också spridits i hela systemet och drabbar anställda och brukare även hos offentliga och idéburna utförare. Den har försvagat förekomsten av mindre personalägda verksamheter. Lagen minskar därtill möjligheten till ansvarsutkrävande; i stället för att kommuner ansvarar för kvaliteten och står till svars för brister förväntas individer, som ofta är i en mycket utsatt ställning, utvärdera och ta ansvar för kvaliteten på sin välfärd genom brukarundersökningar och kundval.

Fackförbundet Kommunal har många gånger larmat om att lagen har inneburit att företag konkurrerar med dåliga arbetsvillkor. Några kommuner som har infört strängare kontroller av verksamheter inom LOV har funnit ett omfattande missbruk av systemet.

I vissa fall har det även funnits direkta kopplingar till organiserad brottslighet. Kopplingen till fusk och brottslighet har upptäckts av myndigheter – däribland Skatteverket, Polisen och Arbetsmiljöverket – som gemensamt bedömt att vård- och omsorgsbranschen är en av de branscher som påverkas mest av osund konkurrens i form av arbetslivskriminalitet. Kommunerna saknar vidare realistiska möjligheter att utöva en tillräckligt effektiv tillsyn av verksamheterna.

Den fria etableringsrätten möjliggör helt enkelt organiserad brottslighet. Så kan vi inte ha det. Vi behöver ersätta lagen om valfrihetssystem med en ny lag om målstyrd etableringsrätt. Förutom att detta skulle innebära bättre styrning av verksamheterna och besparingar av kostnader som inte kommer den enskilde till godo i form av ökad kvalitet, handlar det om viktiga värderingar att slå vakt om.

För att värna välfärden och för att resurserna inom välfärden ska fördelas efter behov och därmed mer rättvist behöver vi se över all styrning och alla system. Vi kan inte försvara system som utnyttjas och där välfärdsbrottsligheten får frodas.

Grundutbudet i välfärden som utförs i offentlig regi behöver öka för att säkra stabilitet, hög kvalitet och jämlik tillgång till välfärd. En avsevärt större andel av välfärdstjänsterna än i dag bör också utföras av idéburna organisationer för att säkra medborgarnas möjlighet att välja utförare samt för att tillvarata och kanalisera medborgarnas solidaritet, engagemang och utvecklingskraft inom välfärden. Genom dessa förändringar kan vi möjliggöra en styrning av välfärden som är baserad på reell tillit till arbetstagare och mellan aktörer på olika nivåer i hela välfärdssystemet.

Talla Alkurdi (S)

Markus Kallifatides (S) *Eva Lindh (S)*